

Türkiye’de eleştirel okuma konusunda yapılmış lisansüstü tezlerin incelenmesi

Bahar AYDIN¹

APA: Aydın, B. (2020). Türkiye’de eleştirel okuma konusunda yapılmış lisansüstü tezlerin incelenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (18), 76-87. DOI: 10.29000/rumelide.705515.

Öz

Çalışmada Türkiye’de 1997-2019 yılları arasında eleştirel okuma alanında yapılmış yüksek lisans ve doktora tezleri incelenerek lisansüstü düzeydeki araştırmaların eğilimlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, tezler yayımlandığı yıl, yöntem, veri toplama araçları, örneklem özellikleri, veri analiz teknikleri ve konu alanları açısından değerlendirilmiştir. Tezlerin incelenmesinde betimsel araştırma yaklaşımlarından doküman incelemesi kullanılmıştır. Çalışma 1997-2019 yılları ile sınırlandırılmış olup bu yıllar arasında Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında bulunan ve tam metin olarak ulaşılabilen tezler çalışma kapsamına alınmıştır. Verilerin çözümlenmesinde içerik analizi kullanılmıştır. Araştırma bulgularıyla elde edilen sonuçlara incelendiğinde; Türkiye’de eleştirel okuma konusunda yapılan araştırmaların çoğu genellikle yüksek lisans düzeyindedir. Tezlerin çoğu Gazi Üniversitesinde yazılmıştır. Tezlerin çoğunluğunda ortaokul öğrencileri ile çalışıldığı, deneysel çalışmalar olduğu, tezlerde genellikle anket ya da likert tipi ölçeklerin kullanıldığı, t-testi ve ANOVA analizi istatistiklerinin kullanıldığı belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Eleştirel okuma, araştırma eğilimleri, lisansüstü tezler, içerik analizi.

Investigation of graduate thesis on critical reading in Turkey

Abstract

The aim of this study was made on critical reading area in Turkey between 1997-2019 and to identify trends in graduate studies in the doctoral thesis examined lisansüst. For this purpose, theses were evaluated in terms of year, method, data collection tools, sample characteristics, data analysis techniques and subject areas. Theses are examined by document analysis within the framework of descriptive approach. In this study, theses that are available in full text and included in YOK National Thesis Database were included in the study and the study was limited to 1997-2019. Content analysis was used to analyze the obtained data. According to the results obtained from the research findings; The research carried out in Turkey is generally determined to be at the graduate level. Most of the theses were written at Gazi University. It was determined that most of the theses were studied with middle school students, there were experimental studies, mostly questionnaire or likert type scales were used, and t-test and ANOVA analysis statistics were used in the theses.

Keywords: Critical reading, research trends, graduate theses, content analysis.

¹ Öğr. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Rektörlük Türk Dili Bölüm Başkanlığı (Muğla, Türkiye) bahar87aydin@gmail.com, baharaydin@mu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-4309-8226 [Makale kayıt tarihi: 30.01.2020-kabul tarihi: 20.03.2020; DOI: 10.29000/rumelide.705515]

Giriş

Yaşam içerisinde pek çok anlam kurma becerisiyle karşılaşılmaktadır. Çocukluk döneminde elde edilen ve yaşamın her döneminde ihtiyaç duyduğumuz becerilerden biri de okumadır. Önce okumayı öğreniriz, sonra öğrenebilmek için okuruz. Bireylerin yaşamlarını zenginleştirebilmesi için bu becerinin sadece okuduğunu anlamayla sınırlı kalmaması daha işlevsel bir araç olarak geliştirilmesi gerekir (Aşılıoğlu, 2008). Güneş’in (2007) de belirttiği gibi okuma, zihin gelişimine katkı sağlayan öğrenme alanıdır. Okuma esnasında yazılanlar zihinsel kavramlara çevrilmekte, anlamlandırılmakta ve beyinde yapılandırılmaktadır. Bu bakımından okumaya, öğretim etkinlikleri içinde ayrı bir önem verilmektedir. Okuma; eleştirel olarak düşünebilmeyi, çok yönlü bakış açıları geliştirmeyi, bireyin kendisini ve dünyayı daha iyi anlamlandırmasını sağlayan en etkili yoldur.

İçinde yaşadığımız çağda bireylerin gelişen dünya düzenine ve yaşadıkları topluma uyum sağlayabilmesi için, bilgiyi aynen alıp ezberleme yerine, onu kavrayabilmesi, farklı durumlarda kullanabilmesi, önceki öğrenmelerinden yararlanarak çözümleyebilmesi ve belli ölçütleri kullanarak değerlendirebilmesine ihtiyaç vardır. Var olan bir metinde aktarılanları sadece anlamak yerine, metne kendinden de bir şeyler katarak yeni anlamlar oluşturabilmek için bireylerin eleştirel okuma becerisini kazanması gerekir. Eleştirel okuma becerisini geliştirmek eğitim-öğretim faaliyetleri içinde yalnızca Türkçe dersinin hedefleri arasında değil, eğitim ve öğretimin hedefleri arasındadır. Temel okuma düzeyindeki bireylerin öğrenmeleri daha çok bilgi basamağındaki davranışlardan oluşurken; eleştirel düzeydeki okuma ile bilişsel alanın uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme düzeyindeki öğrenmeler de gerçekteşir.

Okuma becerisi diğer dil becerilerinden bağımsız bir beceri değildir. Dört dil becerisi birbirini geliştirmek için birlikte çalışır. Bu bakımından okuma, diğer dil becerilerinin de gelişmesine yardımcı olmaktadır. İyi yazmak, iyi konuşmak ve iyi dinlemek için okuma becerisinin gelişmiş olması gerekmektedir. İpşiroğlu (1990) yazılı ve sözlü anlatımın geliştirilmesi için bireyin kitap okuma sevgisini kazanması gerektiğini vurgular. Çok okuyan birey, doğal olarak okuduklarını dile getirmeye, yazmaya ve anlatmaya yönelmektedir. Okuma, bir toplumun sadece dil becerilerini geliştirmesi açısından değil kültürünü, sanatını daha da önemlisi toplumu var eden maddi manevi tüm dinamiklerini oluşturması ve yaşatması bakımından önem arz etmektedir. Sidekli (2010), insan hayatında bu kadar büyük yeri olan okumanın ve anlamamanın çocuğa nasıl öğretilereği ve çocukların nasıl öğreneceğinin önemine dikkat çeker. Öğrenim biçimi ile okuma ve anlama alanında elde edilecek beceri ve alışkanlıkların niteliğinin, bireyin başarısını ya da başarısızlığını yüksek oranda etkileyeceğini belirtir.

Özdemir (2010), okumanın üç boyutu üzerinde durmuştur. Okumanın birinci boyutu kâğıt üzerindeki imleri birbirine çatarak anlamlar çıkarma becerisi olan temel okuma becerisi; ikinci boyutu okuma becerisinin sürekli okuma alışkanlığına dönüştürülmesidir. Okumanın üçüncü boyutu ise okuma alışkanlığına düşünceyi de katarak eleştirel bir biçim kazandırılmasıdır. Düşünmenin dil becerileri üzerinde etkisi olduğu gibi, dil becerilerinin de düşünme üzerinde etkisi vardır. Dil ile düşünürüz. Dil, düşünmenin aracıdır. Eleştirel okuma, eleştirel düşünmenin ön koşulu olarak kabul edilmektedir. Özdemir (2013), eleştirel okumanın eleştirel düşünmeyi besleyen, canlı tutan bir kaynak olduğunu belirtirken; Sever (2003), eleştirel okumayla eleştirel düşünmenin etkileşimde ve birbiri için ön koşul niteliğinde olduğunu ifade etmektedir. Eleştirel okuyabilme eleştirel düşünmeyi de geliştirmektedir. Eleştirel okuyan bireler okuduklarını sorgulayıp, yargılayıp, analiz edip değerlendirebildikleri için aynı zamanda eleştirel düşünebilen bireyler olurlar. Eleştirel okuma becerisine sahip olmayan bireyler öznel ve nesnel bilgi ve yorumları ayırt edemeyerek yanlış sonuç ve yargılara ulaşacaklardır. Eleştirel okuma

bir yandan hayata ve metne karşı eleştirel farkındalık oluştururken diğer yandan dinleme, konuşma ve yazma becerilerinin de geliştirilmesine destek olacaktır.

Eleştirel okuma, eleştirel ve sosyal farkındalığı da arttıran bir araçtır. Eleştirel okuma bireylerin daha seçici olmasını sağlar. Dikkatlerini neye yönelteceklerini, mesajları nasıl yorumlayacaklarını belirleme becerileri kazandırır. Bireyleri üretken ve aktif vatandaşlar haline getirir. Sadioğlu ve Bilgin'e (2008) göre demokrasinin bir yaşam biçimi olarak benimsenmesi, bireyleri farklı seçenekler içinden en uygun olanı seçme bakımından etkin davranmaya yöneltmektedir. Bu nedenle bir alışverişte ürün satın alırken, bir sözleşme imzalarırken, yazılı ve görsel basını takip ederken, sosyal medya kullanımlarında, bir olay ya da haberi yorumlarken eleştirel düşünme ve eleştirel okuma becerilerine gereksinim artmıştır. Çifçi (2006) bilinçsiz şekilde okuma ve çok bilgi edinmeyle kazanılan, bilgisizlik ve görgüsüzlük türü olan enformatik cehaletten de bahsetmiştir. Eleştirel okuma becerisini kazanamayan her okuyucu, okudukça enformatik cehalete düşebilir. Eleştirel okuma, eleştirel ve sosyal farkındalığı da arttıran bir araçtır. Eleştirel okuma bireylerin daha seçici olmasını sağlar. Günümüzde bireylerin öğrendikleri bilgilerin niceliğinden çok onu nerede ve nasıl kullanacağını bilmesi, yeni durumlar karşısında yeniden nasıl üreteceği önem kazanmıştır.

Bireyler ve toplum açısından son derece önemli olan eleştirel okumayla ilgili yapılan çalışmaların incelenmesi, bu alanda yaşanan gelişmeleri belirleyip takip edebilmek için oldukça önemlidir. Bu nedenle bu araştırmada eleştirel okuma üzerine Türkiye'de yapılmış lisansüstü tezlerin karşılaştırmalı bir analizi yapılarak var olan durum ortaya koyulmaya çalışılmış ve böylece eleştirel okuma konusunda çalışma yapacak araştırmacılara yol göstermek amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırmada bilimsel nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır.

Bu araştırmada eleştirel okuma becerisiyle ilgili 1997-2019 yılları arasında yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin; yapıldığı yıllara, üniversitelere, enstitülere, hedef kitlelerine ve konularına göre sınıflandırılarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın verileri, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanı taranarak elde edilmiştir. Verilerin toplanmasında ve sınıflandırılmasında kolaylık sağlaması amacıyla excel tablosu oluşturulmuş, yapılan taramada tezlerin; adı, türü (yüksek lisans, doktora), yılı, yapıldığı üniversite-enstitü, hedef kitesi, konusu, araştırma yöntemi, örnekleme, veri toplama araçları ve veri analiz yöntemlerine ait bilgiler tabloya işlenmiştir.

Tezlerin belirlenmesi aşamasında ilk olarak detaylı bir tarama yapılmıştır. Detaylı taramada dizine "eleştirel okuma" yazılmış, konu alanında "eğitim ve öğretim" başlığı seçilmiştir. Bu tarama sonucunda 32 tez saptanmıştır. İkinci aşamada YÖK Tez Merkezi ana sayfasına tarama terimi olarak eleştirel okuma yazılmış, aranacak alan "tez adı" olarak belirlenmiştir. İzin durumu bakımından tümü seçeneği seçilmiş ve bu taramada 35 tez belirlenmiştir. Üçüncü aşamadan YÖK Tez Merkezi ana sayfasına tarama terimi olarak yine eleştirel okuma yazılmış, aranacak alan bu defa "tümü" olarak belirlenmiştir. Bu aramada dilbilim, felsefe, radyo-televizyon, mimari, güzel sanatlar gibi çok farklı alanlardaki eleştirel okuma çalışmaları da olmak üzere 76 tez bulunmuştur. Tezlerin eleştirel okuma ilgili olup olmadığını belirlemek için, tez adları tek tek incelenmiştir. Hedef kitesine, konusuna ve eğitim-öğretim ile ilgili olmasına göre eleştirel okuma tezleri belirlenmiştir. Taramalar sonucunda birbirini tekrar eden tez

isimleri, yabancı dilde yayımlanan tezler listeden çıkarılmıştır. Tam metinlerine ulaşamayan tezlerin varsa makalelerinden, yoksa özetlerinden veri toplanmıştır. Tüm bu aşamaların sonunda bir tez hakkında gerekli bilgilere ulaşamamıştır ve bu tez çalışma kapsamı dışında tutulmuştur. Farklı anabilim dallarından araştırmanın amacına uygun olan toplam 29 tez olduğu tespit edilmiştir. Son tarama 17.04.2019 tarihinde yapılmıştır.

Bu araştırma eleştirel okuma ile ilgili kavramlardan hareketle YÖK Tez Merkezi veri tabanında tespit edilmiş 29 lisansüstü tez ile sınırlıdır. Araştırmaya 1997-2019 yılları arasındaki çalışmalar dâhil edilmiştir. Tezleri konularına ve hedef kitlelerine göre sınıflandırırken tezlerin yalnızca isimleri dikkate alınmıştır.

Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde eleştirel okuma alanında yapılmış tezlerin; tür, yıl, üniversite, enstitü, hedef kitle, konu, araştırma yöntemi, örneklem, veri toplama araçları ve veri analiz yöntemlerine göre dağılımlarına yer verilmiştir.

Tablo 1. Eleştirel okuma alanında yapılan tezlerin yıllara göre dağılımı

Yıllar	Tez türü					
	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
2006	2	8,6	-	-	2	6,8
2007	1	4,3	-	-	1	3,4
2008	1	4,3	-	-	1	3,4
2009	-	-	-	-	-	-
2010	1	4,3	1	16,6	2	6,8
2011	2	8,6	1	16,6	3	10,3
2012	1	4,3	2	33,3	3	10,3
2013	-	-	-	-	-	-
2014	6	26	1	16,6	7	24,1
2015	1	4,3	-	-	1	3,4
2016	3	13	-	-	3	10,3
2017	4	17,3	-	-	4	13,7
2018	1	4,3	-	-	1	3,4
2019	-	-	1	16,6	1	3,4
Toplam	23	79	6	21	29	100

Tablo 1’e bakıldığında, Türkiye’de eleştirel okumayla ilgili yapılan tezlerin en çok 2014 yılında yapıldığı (f=7), 2009 ve 2013 yıllarında bu konuya ilişkin tezlerin yapılmadığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca yapılan tezler lisansüstü düzeyleri açısından incelendiğinde yüksek lisans düzeyinde yazılmış tezlerin dağılımının fazlalığı (%79) dikkat çekmektedir. Eleştirel okuma alanında, doktora düzeyinde yapılan çalışmaların çok sınırlı olduğu görülmüştür. Bu durum araştırmacıların da üzerinde durması gereken önemli konulardan biridir. Eleştirel okuma konusundaki tezler, yapıldıkları enstitülere göre analiz edildiğinde ise aşağıdaki tablo karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 2. Eleştirel okuma alanında yapılan tezlerin enstitülere göre dağılımı

	Sosyal Bilimler		Eğitim Bilimleri		Fen Bilimleri		Toplam
	f	%	f	%	f	%	
Yüksek Lisans	10	2,8	12	1,6	1	3	23
Doktora	1	28,9	5	5,7	-	-	6
Toplam	11	38	17	59	1	3	29

Tablo 2'ye göre, en fazla tez eğitim bilimleri enstitülerinde (%59), en az tez ise fen bilimleri enstitülerinde (%3) yapılmıştır. Sosyal bilimler enstitülerinde yapılan tezlerin oranı ise %38'dir. Eleştirel okuma alanında yapılan tezler, çalışmaların yapıldığı üniversiteler yönünden incelendiğinde ise ortaya çıkan sonuçlar Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Eleştirel okuma alanında yapılan tezlerin üniversitelere göre dağılımı

Üniversite Adı	Yl	Dr	Toplam
Gazi Üniversitesi	1	2	3
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	2	0	2
Anadolu Üniversitesi	1	1	2
Atatürk Üniversitesi	2	0	2
Uşak Üniversitesi	2	0	2
Bülent Ecevit Üniversitesi	2	0	2
Bartın Üniversitesi	2	0	2
İnönü Üniversitesi	1	1	2
Abant İzzet Baysal Üniversitesi	1	0	1
Afyon Kocatepe Üniversitesi	1	0	1
Ahi Evran Üniversitesi	1	0	1
Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi	0	1	1
Çukurova Üniversitesi	0	1	1
Dicle Üniversitesi	1	0	1
Dumlupınar Üniversitesi	1	0	1
Düzce Üniversitesi	1	0	1
İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi	1	0	1
İstanbul Üniversitesi	1	0	1
Mersin Üniversitesi	1	0	1
Mustafa Kemal Üniversitesi	1	0	1
Toplam	23	6	29

Tablo 3'e göre, eleştirel okuma alanında ülkemizde yapılan tezler toplam 20 üniversitede gerçekleştirilmiştir. Eleştirel okuma konusunda en fazla çalışılan üniversiteler sırasıyla Gazi Üniversitesi (f=3), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (f=2), Anadolu Üniversitesi (f=2), Atatürk Üniversitesi (f=2), Uşak Üniversitesi (f=2), Bülent Ecevit Üniversitesi (f=2), Bartın Üniversitesi (f=2) ve İnönü Üniversitesi (f=2)'dir. Diğer üniversitelerde 1'er lisansüstü tez çalışmasının yapıldığı görülmektedir. Doktora

düzeyinde yapılan tezler Gazi, Anadolu, İnönü, Çanakkale Onsekiz Mart ve Çukurova olmak üzere 5 üniversitede gerçekleştirilmiştir.

Eleştirel okumaya yönelik tezlerin örneklem gruplarına göre dağılımının karşılaştırmalı olarak analiz edilmesi de çalışmanın bir diğer amacını oluşturmaktadır. Bu amaç kapsamında elde edilen bulgular Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Eleştirel okuma alanında yapılan tezlerin örneklem gruplarına göre dağılımı

Örneklem Grubu	Yüksek Lisans	Doktora
	f	f
İlkokul (1-4.Sınıf) Öğrencileri	3	0
Ortaokul (5-8.Sınıf) Öğrencileri	11	4
Lise Öğrencileri	2	0
Lisans Öğrencileri	3	2
Öğretmenler	4	0
Diğer	2	0

Tablo 4’e göre örneklem grupları incelendiğinde Türkiye’de yapılmış tezlerin büyük çoğunluğunun ortaokul (f=15) düzeyinde gerçekleştirildiği görülmektedir. Bunu lisans öğrencileri (f=5) ve öğretmenler (f=4) takip etmektedir. Diğer şekilde kodlanan tezler (f=2) ise dokümanlar üzerinde çalışılmış tezleri içermektedir.

Eleştirel okuma alanında yapılan tezler, incelenen örneklem büyüklüğüne göre incelendiğinde ortaya çıkan sonuçlar Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5. Eleştirel okuma alanında yapılan tezlerin örneklem büyüklüğüne göre dağılımı

Örneklem Büyüklüğü	f	%
1-10 Arası	2	6,8
11-30 Arası	4	13,7
31-100 Arası	9	31
101-300 Arası	10	34,4
300-1000 Arası	2	6,8
1000’den Fazla	2	6,8
Toplam	29	100

Tablo 5 incelendiğinde yüksek lisans ve doktora tezlerinde en çok 101-300 aralığında örneklem büyüklüğü seçildiği görülmektedir. Bu tüm tezlerin %34,4’ünü oluşturmaktadır. Bunu 31-100 ve 11-30 aralığında örnekleme olan tezler izlemektedir.

Tablo 6. Eleştirel okuma alanında yapılan tezlerin araştırma desenine göre dağılımı

	Yüksek Lisans	Doktora
	f	f
Betimsel Tarama	8	0
İlişkisel Tarama	4	0

Deneysel	9	2
Karma	0	2
Durum Çalışması	3	0
Eylem Araştırması	0	2
Doküman İnceleme	3	0

Tablo 6’da eleştirel okuma ile ilgili çalışmaların araştırma desenine göre dağılımı incelendiğinde neden sonuç ilişkisine dayalı nicel araştırma yöntemlerinden deneysel yöntem (f=11) daha çok tercih edilmektedir. Bunu deneysel olmayan nicel yöntemlerden betimsel tarama (f=8) takip etmektedir. Karma yöntem (f=2) ve nitel araştırmalardan eylem araştırması (f=2) en az tercih edilen araştırma desenleridir.

Tezlerin veri toplama araçları bakımından frekans değerleri Tablo 7’de verilmiştir. Bu sınıflandırma için çalışmada incelenen tezlerin yöntem bölümleri incelenmiştir. Bu bölümlerdeki araştırma modelleri ve kullanılan veri toplama araçları incelenerek sınıflandırmalar yapılmıştır. Tezlerde birden fazla veri toplama aracı kullanılabileceği için yüzde değerleri hesaplanmamıştır.

Tablo 7. Eleştirel okuma alanında yapılan tezlerin veri toplama araçlarına göre dağılımı

	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
	f	f	f
Okuduğunu Anlama Testi	4	1	5
Anket/ Ölçek	13	2	15
Görüşme	4	3	7
Gözlem	1	2	3
Kişisel Bilgi Formu	5	3	8
Başarı Testi	5	3	8
Öğrenci/Öğretmen Günlükleri	0	2	2
Video/Ses Kaydı	0	2	2
Etkinlik/Çalışma Kâğıtları	2	2	4

Tablo 7’ye göre, veri toplama araçları bakımından tezler incelendiğinde en çok anket/ölçek (f=15), kişisel bilgi formu (f=8) ve başarı testi (f=8) kullanıldığı görülmektedir. Öğrenci/öğretmen günlükleri ile video/ses kayıtları en az tercih edilen veri toplama araçlarıdır. Bu iki veri toplama aracının da doktora tezlerinde kullanıldığı görülmektedir. Eleştirel okuma alanında yapılan tezler araştırma desenine göre incelendiğinde, tezlerin büyük kısmının deneysel çalışmalar olduğu görülmüştür. Bu nedenle tezlerde en sık kullanılan veri toplama araçlarının anket/ölçeklerin olması beklenen bir sonuçtur.

Tablo 8. Eleştirel okuma alanında yapılan tezlerin veri analiz yöntemlerine göre dağılımı

		Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
		f	f	f
Betimsel	Frekans/yüzde	2	0	2
	Ortalama/standart sapma	7	2	9
Nicel Kestirimsel	T testi (Normallik testleri)	9	3	12
	ANOVA/ANCOVA	9	3	12
	Korelasyon	4	0	4
	Faktör analizi	1	0	1
	Non-parametrik testler	1	4	5
	Regresyon	1	0	1
	MANOVA/MANCOVA	1	1	2
Nitel	Betimsel analiz	4	1	5
	İçerik analizi	3	3	6

Çalışmaya konu olan tezler veri analiz yöntemleri bakımından incelendiğinde nicel analiz yöntemlerinde en çok kestirimsel analizlerin yapıldığı görülmektedir. Kestirimsel analizlerden ise en fazla t testi (f=12) ve ANOVA/ANCOVA analizleri (f=12) kullanılmaktadır. Betimsel analiz yapılan tezlerin 9 tanesinde ortalama/standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Faktör analizi (f=1) ile regresyon analizi (f=1) en az kullanılan analizlerdir.

Tartışma ve sonuç

Bu çalışmada eleştirel okumaya yönelik yapılan tezlerin yönelimlerini belirlemek, bu konuda Türkçe eğitimi alanında araştırma yapmak isteyen eğitimcilere yol göstermek amacıyla Türkiye’de 2006-2019 yılları arasında bu alanda yapılmış tezlerin yayınlandığı yıl, üniversite, örneklem özellikleri, veri toplama araçları, veri analiz teknikleri, açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Eleştirel okumaya yönelik 23 yüksek lisans tezi ve 6 doktora tezi doküman analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Eleştirel okuma üzerine toplam 29 lisansüstü çalışmanın olmasının bu alanın gelişimi açısından yeterli olmadığı düşünülmüştür. Araştırma sonucunda doktora düzeyindeki çalışmaların da fazla yapılmadığı ortaya çıkmıştır.

Eleştirel okumayla ilgili ilk çalışmanın 2006 yılında, en fazla lisansüstü tezin ise 2014 yılında yapıldığı görülmüştür. Bu durum, 2014 yılında araştırmacıların eleştirel okuma alanına yöneldiğini göstermektedir.

Eleştirel okuma alanında yapılan tezler, toplam 20 üniversitede gerçekleştirilmiştir. Eleştirel okuma konusunda en fazla çalışma yapılan üniversiteler sırasıyla Gazi, Osmangazi, Anadolu, Uşak, Bülent Ecevit ve Bartın Üniversitesidir. Doktora düzeyinde yapılan tezlerin ise Gazi, Anadolu, Çanakkale Onsekiz Mart, Çukurova ve İnönü Üniversitelerinde gerçekleştirildiği görülmektedir.

Eleştirel okuma alanında yapılan tezlerin enstitüler açısından dağılımlarına bakıldığında en fazla tezin eğitim bilimleri (f=17) ve sosyal bilimler enstitülerinde (f=11) yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. En az tez ise fen bilimlerinde (f=1) yapılmıştır.

Örneklem grubuna göre sırasıyla en çok ortaokul öğrencileri (f=15) örneklemi üzerinde çalışılmıştır. Türkçe eğitiminin hedef kitesi doğrudan öğrenciler olduğu için bu beklenen bir sonuçtur. İlkokul öğrencilerine ve lise öğrencilerine yönelik çalışmalar az sayıdadır. Bu örneklem gruplarına yönelik yapılacak çalışmaların da alanyazına önemli katkıları sağlayabileceği düşünülmektedir.

Örneklem büyüklüklerine göre en çok 101-300 aralığında örneklem tercih edildiği görülmüştür. Bunu 31-100 aralığında örneklemi olan tezler izlemektedir. Eleştirel okumaya yönelik tezlerin çoğunluğunun deneysel ve deneysel olmayan nicel çalışmalar olması göz önüne alındığında, araştırmalardaki örneklem büyüklüklerinin yeterli olduğu söylenebilir.

Eleştirel okuma ile ilgili yapılan lisansüstü tezler araştırma desenlerine göre incelendiğinde en çok nicel desenlerin, en az ise nitel desen ve karma desenin kullanıldığı belirlenmiştir. Nicel araştırmalar içinde ise deneysel yöntemin ve betimsel taramanın daha çok tercih edildiği görülmüştür. En az tercih edilen karma desen ve eylem araştırmasına da yalnızca doktora tezlerinde yer verilmiştir.

Veri toplama araçları bakımından tezlerde en çok anket ya da ölçekler kullanılmıştır. Eleştirel okuma alanında yapılan lisansüstü düzeydeki tezlerin çoğunlukla deneysel ya da tarama türünde olması, genel olarak anket ya da ölçeklerin veri toplama aracı olarak kullanılmasını destekler niteliktedir. Lisansüstü tezlerinde öğretmen/öğrenci günlükleri ile video/ses kayıtları en az kullanılan veri toplama araçlarıdır ve sadece doktora çalışmalarında kullanılmışlardır. Günlükler ve video kayıtları; eylem araştırmasında, durum araştırmasında, karma araştırmalarda kullanılmaya uygun veri toplama araçlarıdır. Tezlerin yöntemsel olarak eylem ve karma araştırmalardan az yararlanması ile veri toplama aracı olarak günlük ve video kayıtlarından az yararlanması birbiriyle uyumlu bir tespittir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda araştırmacılar gözlem, günlük, öz değerlendirme, akran değerlendirme, ürün dosyası gibi nitel veri toplama araçlarından daha fazla yararlanabilir.

Tezler veri analiz yöntemlerine göre incelendiğinde nicel analiz yöntemlerinden en çok kestirimsel analizlerin bu analizler içinde ise t testi ve ANOVA/ANCOVA analizlerinin daha çok kullanıldığı görülmüştür. Betimsel analiz tekniklerinden en çok ortalama/standart sapma kullanılırken nitel analiz tekniklerinden ise en çok içerik analizine yer verilmiştir. Analiz yöntemlerinden faktör analizi ve regresyon, en az kullanılan veri analiz yöntemleridir. Eleştirel okuma becerisini etkileyen değişkenlerin hangileri olduğunu, bu değişkenlerin eleştirel okuma becerisindeki değişimin ne kadarını açıkladığını ve önem düzeylerini belirlemek için regresyon analizleri ile yapılan çalışmaların artmasının konu hakkında daha bütüncül bilgi sunacağı düşünülmektedir. Nicel araştırma oranının yüksek olduğu bir alanda özellikle MANCOVA ve MANOVA gibi istatistiksel analizlerin kullanılması beklenir. Bu analiz tekniklerinin çok az kullanılması da tezlerin bir eksikliği olarak yorumlanabilir.

Araştırma sonucunda elde edilen bu analizlerin, eleştirel okuma alanındaki boşluğu doldurabilmeleri yönünde araştırmacılara katkı sağlayacağı umulmaktadır. Araştırmadan elde edilen sonuçlar incelendiğinde alan açısından şu öneriler getirilebilir:

- Doktora düzeyinde eleştirel okuma konusunda yazılan tezlerin sayısı artırılabilir.
- Yapılacak çalışmalarda nitel veri yöntemleri ile karma yöntemlerin sayısı artırılabilir. Böylece veri toplama sınırlılıkları da azaltılabilir.
- Yurtiçinde ve yurtdışında, eleştirel okumaya yönelik yapılan tezler karşılaştırmalı olarak incelenebilir.
- Ortaokul öğrencilerinin yanı sıra lise öğrencileri, lisans ve lisansüstü öğrencileri gibi örneklem gruplarına yönelik tezlerin sayısı artırılabilir.
- Derinlemesine inceleme olanağı veren eleştirel çalışma, eylem araştırması, durum çalışması gibi nitel tezlerin sayısı artırılabilir.
- Bu çalışmaya benzer karşılaştırmalı çalışmaların belli zaman aralıklarıyla tekrar edilmesi, eleştirel okuma alanında çalışma yapacak araştırmacıların bu alandaki gelişmeleri somut olarak görmelerini sağlayabilir.

Kaynaklar

- Aşlıoğlu, B. (2008). Bilişsel Öğrenmeler İçin Eleştirel Okumanın Önemi Ve Geliştirme Yolları. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 10, 1-11.
- Çifçi, M. (2006). Eleştirel okuma. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten (Türkçenin Eğitimi Öğretimi Özel Sayısı)*. 1, 55-80.
- Güneş, F. (2007). Türkçe öğretimi ve zihinsel yapılandırma. Ankara: Nobel yayın dağıtım.
- İpşiroğlu, Z. (1990). *Okumayı öğretme*. Yaratıcı toplum yolunda çağdaş eğitim. İstanbul: Cem yayınevi.
- Özdemir, E. (2010). *Okuma sanatı*. İstanbul: Remzi kitapevi.
- Özdemir, E. (2013). Eleştirel Okuma. Ankara: Bilgi yayınevi.
- Sadioğlu, Ö., Bilgin, A. (2008). İlköğretim Öğrencilerinin Eleştirel Okuma Becerileri İle Cinsiyet Ve Anne-Baba Eğitim Durumu Arasındaki İlişki. *İlköğretim Online*. 7(3), 814-822. Erişim adresi <http://ilkogretimonline.org.tr/vol7say3/v7s3m22>
- Sever, S. (2003). *Çocuk Ve Edebiyat*. Ankara: Kök yayıncılık.
- Sidekli, S. (2010). İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin okuma ve anlama becerilerini geliştirme (Eylem araştırması), Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.

Çalışmada incelenen lisansüstü tezler

- Akdan, O. (2016). Türkçe öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimlerinin, eleştirel okuma becerisine etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kırşehir.
- Akın, F. (2014). Eleştirel okuma uygulamalarının kullanıldığı fen öğretiminin öğrenme ürünlerine etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Zonguldak.

- Akyol, A. (2011). 2005 ilköğretim ikinci kademe Türkçe dersi öğretim programında eleştirel okuma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Afyon.
- Altunbay, M. (2011). Sevinç Çokum' un Romanlarının Eleştirel Okuma Yöntemine Göre Okunması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi: Erzurum.
- Altunsöz, D. (2016). Türkçe dersi 4. sınıf öğretim programlarının öğrencilerin eleştirel okuma becerilerini geliştirme açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bartın Üniversitesi: Bartın.
- Aydın, R.I. (2017). Eleştirel okuma ve tartışarak okuma yöntemlerinin 6. Sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama düzeyine etkisi (Muş ili örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Malatya.
- Bardakçı, M. (2010). Muhakeme yanlışları hakkında farkındalık yaratmanın eleştirel okuma gelişimi üzerine etkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- Bayraktar, M. (2012). Şematik öğrenme modelinin eleştirel okuma becerisini geliştirmeye etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Bolu.
- Çam, B. (2006). İlköğretim Öğrencilerinin Görsel Okuma Düzeyleri İle Okuduğunu Anlama, Eleştirel Okuma ve Türkçe Dersi Akademik Başarıları Arasındaki İlişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Osmangazi Üniversitesi: Eskişehir.
- Çekici, Y. E. (2014). Rıfat Ilgaz'ın çocuk kitaplarında karşıt söylem bağlamında eleştirel okuma etkinlik önerileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Mersin.
- Çetinkılıç, S. (2017). Fen öğretiminde eleştirel okuma uygulamalarının kullanılmasının akademik performans ve problem çözme becerisi üzerine etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bülent Ecevit Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: Zonguldak.
- Çobanoğlu, D. (2014). 6. Sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan Nasreddin Hoca fıkralarının eleştirel okuma yöntemi ile işlenmesi ve fıkralardaki insan karakterine ait özelliklerin öğretilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Erzurum.
- Dal, S. (2012). İlköğretim 5. Sınıf Türkçe dersinde eleştirel okuryazarlık uygulamaları: Bir eylem araştırması. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Eskişehir.
- Demir, R. (2017). 7. Sınıf öğrencilerinin eleştirel okuma becerileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Hatay.
- Emiroğlu, H. (2014). Eleştirel okuma öğretiminin eleştirel okuma becerisine etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi: Düzce.
- Gönül, D.A. (2016). Türkçe ders kitaplarındaki yazınsal metinleri okuma-anlama etkinliklerinin eleştirel okuma ölçütlerini karşılama yeterliliği (8. Sınıf örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.
- Gündüz, B. (2015). Üniversite 1. Sınıf öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları ve eleştirel okuma becerileri üzerine bir durum çalışması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- Işık, H. (2010). Lise Öğrencilerinin Eleştirel Okuma Seviyeleri ve Eleştirel Okuma Seviyeleri İle Eleştirel Düşünme Eğilimleri ve Okuma Sıklığı Arasındaki İlişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi: Eskişehir.
- Karabay, A. (2012). Eleştirel okuma-yazma eğitiminin Türkçe öğretmeni adaylarının akademik başarılarına ve eleştirel okuma yazma düzeylerine etkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Adana.

- Karadedeli, İ. (2018). İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin eleştirel okuma ve problem çözme becerilerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi: Uşak ili örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Uşak.
- Küçüköğlü, H. (2008). İngilizce öğretmen adaylarının eleştirel okumaya yönelik öz yeterlik algıları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Diyarbakır.
- Orhan, Ö. (2007). *İlköğretim vatandaşlık ve insan hakları dersinde eleştirel okuma tekniğinin kullanımının değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- Özensoy, A. U. (2011). Eleştirel okumaya göre düzenlenmiş sosyal bilgiler dersinin eleştirel düşünme becerisine etkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi: Ankara.
- Özonat, Z. (2018). Çoklu ortama dayalı eleştirel okuma eğitiminin 6. Sınıf öğrencilerinin eleştirel okuma becerilerine etkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Malatya.
- Potur, Ö. (2014). Ortaokul Türkçe derslerinde eleştirel okuryazarlık eğitimi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Çanakkale.
- Tosun, M.F. (2014). Ortaokullarda eleştirel okuma eğitiminin Türkçe öğretmenlerinin görüşlerine göre incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Kütahya.
- Ünal, E. (2006). İlköğretim öğrencilerinin eleştirel okuma becerileri ile okuduğunu anlama ve okumaya ilişkin tutumları arasındaki ilişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi: Eskişehir.
- Ünlü, Y. (2017). Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin medya okuryazarlık düzeyleri ile eleştirel okuryazarlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Bartın.
- Yalçıntaş, E. (2014). İlkokullarda eleştirel okuma eğitiminin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü:Uşak.